

En voldsom forpagter

Efter Hassing herreds tingbog ved Valdemar Henriksen
og Torsten Balle

I MARTS 1679 forpagtede ”hæderlige og vellærde mand” *Jørgen Pallesen Obel* hovedgården Øland i Harring af Laurids Seefeld, som dog stadig, i det mindste af og til, boede på gården. Forholdet mellem dem blev snart spændt. Forpagteren skulle holde bygningerne ved lige, men Laurids Seefeld har nok syntes, at det gik så som så med det.

En dag i høst samme år kom han gående ned i ladegården med nogle søm til tømreren, der var ved at reparere det østre hus ved porten. Da kom Jørgen Pallesen ud af laden med en plejl i hånden og sagde: ”Skal jeg bygge Jeres gamle huse op! Det skal Djævelen gøre! Dersom i byder mig for meget, skal jeg sætte en kugle igennem Jer og vove mit liv på Jer!”

Laurids Seefeld følte sig truet på livet og lod føre tingsvidne på Jørgen Pallesens ord¹). Det var en alvorlig sag, men Jørgen Pallesen forsøgte på tinget at bagatellisere sine ord og sagde, at det var ikke noget lapperi at komme til tinge med. Hvis nogen slog på Laurids Seefeld, kunne han jo slå igen. Han var lang nok til det. Fanden fare i ham!²)

Det nyttede dog ikke noget, og ved et senere ting gentog han selv, hvad han havde sagt til Laurids Seefeld, og vedstod sine udtalelser for retten³). Derefter blev der fremlagt et skriftligt indlæg fra Laurids Seefeld, hvori han i henhold til bestemmelserne om undsigelse på livet i Christian den Tredjes reces, anmodede retten om at kræve garantier. Enten skulle Jørgen Pallesen da få en vederhæftig mand til at gå i borgen for sig, eller også skulle han selv sidde i forvaring til sagens videre udgang.

Jørgen Pallesens skriftlige svar på dette indlæg, der også var blevet læst på et tidligere retsmøde⁴), blev nu fremlagt. Han undskyldte sin fremfærd med sit huses bedrøvelige tilstand. Ved den da grasserende sprinkelsyge (plettyfus) havde han mistet de fleste af sine folk, og han selv og hans hustru havde måttet holde sengen i langsommelig tid. Desuden havde hans hø og korn lidt stor skade af vejret, så han syntes, at Laurids Seefeld som en god kristen burde lade sig dette gå til hjerte. I stedet havde han taget hans korn og folk fra ham og ladet ham tiltale, og han havde været nødt til at møde mange tingdage med folk, heste og vogne, så han ikke kunne passe sin næring. Men for at Laurids Seefeld ikke skulle have årsag til videre trætte, ville han nu forsikre ved ære, liv og gods, at de ord, han havde sagt, aldrig skulle komme denne til skade på gods, ære eller liv.

Dette indlæg hjalp selvfølgelig ikke. Retten dømte efter Laurids Seefelds begæring, at Jørgen Pallesen skulle skaffe borgen eller sidde i arrest. Det sidste var jo ikke så rart, og det lykkedes da også for ham at finde en mand, der ville sige god for ham. Hvor god denne mand så selv var, kunne være tvivlsomt, men adelig var han, og endnu på

den tid ejede han - i hvert fald formelt - en herregård. Det var ritmester Hans Axel Pors til Ullerupgård, Sennels sogn, og han mødte selv for retten og tilbød at være borgen for Jørgen Pallesen⁵). Dette skal måske ses på baggrund af, at dennes broder, Anders Pallesen, var sognepræst i Sennels.

Laurids Seefeld søgte nu at komme af med den ubehagelige forpagter. Han sagde ham op. Men Jørgen Pallesen indankede straks opsigelsen for retten, da forpagtningskontrakten lød på fire år og Laurids Seefeld ikke havde bevist, at kontrakten var misligholdt. Herremanden var ikke til stede - måske har han været bortrejst - og retten dømte så, at opsigelsen var ugyldig⁶).

Der gik nu nogle måneder, men Laurids Seefeld havde ikke opgivet sagen. Næste forår lod han udmelde synsmænd, der skulle syne Ølands bygninger, således at eventuelle mangler ved vedligeholdelsen kunne fastslås.

Og så gik det løs igen⁷). Da synsmændene var på vej mod gården, mødte de Jørgen Pallesen, der sagde, at de havde ikke noget at gøre her. Han havde forpagtet gården i fire år og havde kun haft den i ét. Før de fire år var gået, havde Laurids Seefeld ikke noget med gården at bestille. De kunne godt ride hjem igen, og hvis de kom i gården, skulle de komme blodige ud af den. De svarede, at de var udmeldt af retten og derfor ikke turde ride hjem uden at have synet gården. Så ville de blive sagsøgt og måtte betale faldsmålsbøder. Jørgen Pallesen tilbød at holde dem skadesløs, men da en af dem spurgte, om han ville give dem dette tilbud skriftligt, blev han rasende og råbte: ”Din hundsfot, jeg skal give dig det beskrevet med denne her!” Hvorpå han truede dem med en lang lægte og sagde, at hvis de kom nærmere, skulle han nedlægge dem, om han så selv skulle ligge med. De svarede, at de ikke ville gå bort uden at have fået Laurids Seefeld i tale, men Jørgen Pallesen fortsatte med sine trusler og skældsord.

Da kom herremandens tjener til og spurgte, hvorfor de blev stående, da de dog var udmeldt af retten til at møde på Øland hos hans husbond. De fulgte så med tjeneren til den vestre port, men der havde Jørgen Pallesen stillet sig i vejen for dem og svingede med begge hænder en lang lægte, mens han igen truede og undsagde dem. De turde derfor ikke gå ind, før Laurids Seefeld selv kom til og tog dem i hånden og bad dem komme med; de skulle intet ondt frygte. Da for Jørgen Pallesen mod herremanden og brugte mange grimme ord. ”Du var en hundsfot i fjor; du er endnu det samme, dit pak! Trods dig an, din hundsfot, om du tør forstå dig at røre mig!” Laurids Seefeld sagde roligt: ”I skal agte Jeres øvrighed!” ”Hvem er det?”, spurgte forpagteren. ”Det er jeg!” svarede herremanden. Da råbte Jørgen Pallesen: ”Jeg skider i slig øvrighed!” og fortsatte med sine skældsord.

Nu blev det endelig Laurids Seefeld for meget. En adelsmand kunne ikke og stå og lade sig ærekrænke, og

¹ 4/9 1679.

² 25/9.

³ 20/11.

⁴ 9/10.

⁵ 11/12.

⁶ 18/12.

⁷ 29/4 og 6/5 1680.

han udfordrede derfor sin modstander, der svarede: ”Mine hænder er bundet!” – ”Ja, gode karl, jeg lagde en grime på dig i fjor!” sagde herremanden. Men nu var han vred, og han måtte hævde sin ære. Dog brugte han ikke våben, men sine næver og sin stok, som det sig burde i slige tilfælde.

Jørgen Pallesen lod føre tingsvidner om den medfart og de skader, han havde fået. Hans hustru, Dorte Olufsdatter, vidnede om, hvordan den slemme herremand uden årsag havde væltet sig ind på hendes stakkels syge mand, og om hvordan hun selv var besvimet og nu vil gøre Laurids Seefeld ansvarlig for den skade, hun og hendes foster kunne have taget derved. Hun kunne imidlertid ikke anses for at være et uvildigt vidne, og en af Jørgen Pallesens tjenestekarle måtte da frem og hjælpe, men ham fik man ikke meget ud af. Om skaderne vidnede fem mænd, som Jørgen Pallesen havde krævet udmeldt som synsmænd, og som han foreviste sine skrammer. Han havde fået et blått øje og en blodig næse, den højre kind var blå og blodig, og der var en hudafskrabning, højre kind var ophovnet, der var et sår på hans højre lillefinger, og blå var også hånden og armen over håndleddet. For alt dette krævede han Laurids Seefeld dømt. Denne protesterede imidlertid og henviste til det tingsvidne, der beviste, at han var blevet groft provokeret af forpagteren.

Og så begyndte det for alvor at trække sammen over hovedet på Jørgen Pallesen. Laurids Seefeld havde 13. maj 1680 i retten fremlagt forpagtningskontrakten, en skriftlig opsigelse til maj 1680, et tingsvidne om den trods forhindringerne afholdte synsforretning over gårdens bygninger og et indlæg, der gik ud på, at Jørgen Pallesen havde forbrudt sin forpagtning, for det første, fordi han ikke havde betalt afgiften af Hassing kirketiende, som han skulle, for det andet, fordi gårdens bygninger ikke var holdt vedlige, og for det tredje, fordi gårdens tørvemose var forgravet⁸).

Det var ikke til at komme udenom, men Jørgen Pallesen førte dog vidner om tørvegravningen og om, at en storm i julen havde gjort bygningerne skade⁹). Da han nok var klar over, at det ikke kunne hjælpe ham stort, forsøgte han også et modangreb ved at føre vidner på, at Laurids Seefeld havde ladet sine folk bruge tøjr af sener (jordstængler af kvik, klittag o. a.). Det var forbudt at bruge klittagsener på grund af den sandflugtsfare, der kunne opstå, når man rykkede klitrag op. Det sidste vidne må dog ikke have været godt, for senere prøvede han at få hjælp af synsmænd, der var udmeldt af retten, til at efterse, om tøjrene var lavet af forbudte varer. Der var dog kun én af mændene, der ville følge ham, måske fordi Jørgen Pallesen faktisk ikke længere var forpagter på Øland - og én mand kunne jo ikke holde lovligt syn.

Imidlertid var Jørgen Pallesens frihed kommet i fare. Hans Axel Pors havde fortrudt, at han havde tilbudt at gå i borgen, hvorfor han selv mødte i retten og opsagde tilbudet¹⁰). Laurids Seefeld tog ham da i hånden og erklærede ham fri og kvit for borgen og tilbud om borgen, og derefter skulle Jørgen Pallesen sættes i arrest på grund af sine trusler.

Et mellems pil.

Endnu var han fri, men lige aggressiv. En månedstid efter, 3. aug. 1680, var han i selskab i Rosholm præstegård hos provsten, Jens Kjeldsen¹¹). Her var også Holger Schandorph, der 1677 var blevet sognepræst i Snedsted, og Jørgen Pallesen satte sig hos ham og talte om nogle tiendelam. Måske havde Jørgen Pallesen boet i Snedsted på den tid. Lidt efter råbte han: ”Der sidder den dannemand, hr. Holger, han agter ikke bispens skrivelser eller befalinger”. Hr. Holger svarede, at det skulle ingen ærlig mand sige ham på. Da slog Jørgen Pallesen ham i ansigtet to gange, greb derefter et fyrfad og slog til, så ild og aske stod omkring præsten, og fyrfadet blev bulet. Hr. Holger faldt, mens Jørgen Pallesen råbte: ”Din træder¹²), du Peder Lerke¹³)!”), og da folk ville rejse præsten op, råbte han: ”Lad ham ligge, det bæst, Djævelen fare i ham!”

Hr. Holger var ikke den mand, der lod en sådan forsmædelse gå upåttalt hen, og Jørgen Pallesen måtte igen møde for retten, hvor hr. Holger lod fremlægge en række tingsvidner om overfaldet, syn over hans skader og attest fra provsten om, at han altid havde været lydlig mod biskoppen, så alt var i orden til at kræve do m. Retten dømte herefter, at Jørgen Pallesen skulle betale erstatning for sår og skade til hr. Holger inden 15 dage. Et krav om, at han også skulle dømmes som gudsbepotter efter Frederik den Tredjes forordning af 1655 om præster for sine ærerørige ord, og fordi han havde ”skændt og brændt” hans præstekrave og slået en Herrens tjener, blev henvist til en anden instans.

Overfaldet på hr. Holger og den fældede dom var måske ikke uden betydning for hovedsagens videre udvikling. Da Jørgen Pallesen nu igen havde optrådt ubehersket og voldsomt, kunne Laurids Seefeld have grund til at frygte for, hvad han kunne finde på, og han må da have gjort alvor af at lade Jørgen Pallesen arrestere, for den 13. september lod han udmeldte synsmænd tage syn over det kammer på Øland, *hvor i Jørgen Pallesen havde været i arrest*. Det var ikke noget hundehul, for det var herremandens eget kammer. Synsmændene beretter omhyggeligt om detaljer. Der var en seng med over- og underdyne, hørgarnslagener og hovedpude, et egebord, en stol, et messingbækken og et stenkrus med godt øl i! På bordet lå en latinsk bog og et stykke rent papir. Der var tre vinduer mod øst, 3/4 kvarter brede og 4/2 kvarter høje, men der var jernstrænger indenfor, og der var slået brædder på tværs af vinduerne udenfor¹⁴.

Særlig sikker har denne arrest nu ikke været alligevel. for synsmændene så også, at det norderste vindue var brækket i stykker. Noget glas lå inde i kammeret. Resten af vinduet lå udenfor med to bøjede jernstænger og vinduesblyet. Brædderne var revet løs ved nordsiden, men hang endnu ved mod syd. Og udenfor så de i haven ind til diget nogle nye fodspor, som var trådt med store sko eller støvler. Desuden så de en stor jernkrampe, der lå ved døren, og som så ud til at være brækket af for nylig, og en stor jernlås, som var hængt udenfor kammerdøren.

Det var altså tydeligt, at Jørgen Pallesen var brudt ud, men der blev foreløbig ikke gjort mere ved sagen, for samme dag blev der sluttet kontrakt mellem Laurids Seefeld og Jørgen Pallesen i nærværelse af to adels mænd, Hartvig Kaas til Ulstrup og Otto Skram til Todbøl, og to præster, provst Poul Jensen Snedsted, og hr. Anders Pallesen i Sennels, Jørgen Pallesens broder¹⁵). Disse gode mænd, som alle underskrev kontrakten, havde måske som

⁸ 13/5.

⁹ 13/5.

¹⁰ 1/6.

¹¹ 26/8.

¹² En trættekær person.

¹³ En mand, der tager lempeligt på sit arbejde.

¹⁴ 29/12 1680.

¹⁵ 25/11.

naboer, venner og slægtninge mæglet parterne imellem for at bringe ufreden ud af verden.

Freden varede dog ikke længe. I november var Laurids Seefeld i København, og Jørgen Pallesen benyttede lejligheden til at forbyde folkene på Øland at tærskes "hans" korn. Herremandens hustru, Margrete Brockenhuus var imidlertid hjemme, og hun henvendte sig om hjælp - til hr. Holger i Snedsted.

Og hr. Holger vidste, hvad der skulle gøres. Da man måtte frygte, at Jørgen Pallesen ville lade nedlægge et fogedforbud mod tærskningen, der så ikke kunne komme i gang, før der var ført en måske langtrukken retssag, lod hr. Holger fremlægge en skrivelse underskrevet af Margrete Brockenhuus - men vel nok forfattet af hr. Holger - hvori hun lod herredsfogeden, Poul Reesen, vide, at Jørgen Pallesen ifølge den sluttede kontrakt ikke mere var forpagter på Øland og altså ikke havde noget at gøre der¹⁶).

Dermed var der sat bom for flere utuskestreger, og da der nu blev gjort brug af synsvidnet om det opbrudte fængsel, idet det blev fremlagt i retten¹⁷) - måske efter hr. Holgers råd - var Jørgen Pallesen igen i knibe. Det synes han ikke helt at have forstået, for endnu den 23. december mødte han for retten og kværuerede om "sit" korn og om Laurids Seefelds fåretøjr. Han havde ikke indset, at det ikke var noget lapperi at komme til tinge med.

Men var han ikke selv klar over den farlige stilling, han var i, så var andre. Atter mægledede slægtninge, denne gang Laurids Seefelds svigermøder, Helvig Sandberg på Ullerup (Mors) og hr. Anders Pallesen i Sennels, der allerede havde haft meget besvær med sin ustyrlige broder. De må have appelleret til stedets højeste øvrighed, amtmand Jørgen Skeel Due, for det var på hans bopæl, Thisted Bisgaard, og i hans nærværelse, sagen blev ordnet, rimeligvis under pres fra myndige amtmands side.

Jørgen Pallesen krøb nu endelig til korset. Han måtte den 12. januar skrive en erklæring om, at han tilbagekaldte de ord, han i sin svaghed havde brugt, at han ikke havde noget at fordre, og at han anså Laurids Seefeld for en brav og ærlig kavalier¹⁸).

Han fik nu en stilling som forpagter på Nandrup, og dermed skulle chancen for nye sammenstød være forringet. Men, som ordsproget siger: Selv om man driver naturen ud med en fork, kommer hun dog igen, den heks. Og der måtte endnu en forskrækkelse til, før Jørgen Pallesen forstod, at det var ramme alvor. I juli 1681 mødte han igen på Hassing herreds ting¹⁹), hvor han berettede, at da han for kort tid siden kom hjem til Nandrup, fortalte hans hustru, at en vagtmester med fire ryttere og en af amtmandens folk havde været der for at arrestere ham. Han havde håbet, at hans erklæring fra januar kunne stille Laurids Seefeld tilfreds, men da dette ikke var tilfældet, ville han afgive en ny erklæring. I denne bekendte han ydmygt, at han i sin svaghed havde opført sig ganske ufornuftigt og ubetænksomt, hvad han nu højlig fortrød, og forpligtede sig til på ære, tro og love (og disse ord betød dengang noget) ikke at gøre Laurids Seefeld og hans gode frue nogen skade på liv, ære og god rygte, men til døden at vise dem tjenstskyldig ærbødighed efter kristen kærligheds pligt uden al argelist.

I en anden erklæring lovede han at betale skatter og afgifter af Øland for det år, han var forpagter, og med disse to erklæringer synes Laurids Seefeld, der var til stede, at være tilfredsstillet.

Efterspil.

Jørgen Pallesen var altså flyttet til Nandrup, men nissen flyttede med! Og da ritmester Otto Jacob von Schwerin, som havde antaget ham som forpagter på sine stedbørns vegne, døde, opsagde hans enke, der nu var værge for sine børn, Johan Rudolf Unger og Berte Marie Unger, forpagtningskontrakten, Jørgen Pallesen havde vist sig voldsom og trættekær, havde ladet bygningerne forfalde og ikke passet avlen, ligesom han ikke havde betalt forpagtningsafgiften. Og det var jo ikke noget nyt!

Sagen kom naturligvis for retten, hvor Jørgen Pallesen igen søgte at forsvare sig med, at storm havde skadet bygningerne og dårligt vejr avlen, men det nyttede ikke. Nandrup blev bortforpagtet til en anden²⁰). Jørgen Pallesen Obel boede siden i Skarregaard.

Note: Alle noter henviser til Hassing herreds tingbog på de anførte datoer.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1968, side 136-145).

¹⁶ 9/12.

¹⁷ 9/12.

¹⁸ 5/5 1681.

¹⁹ 14/7.

²⁰ Chr. Søndergaard: Flade Sogns Historie, S. 31.